

Az első pofon

Kora tavasz volt, amolyan természeti dualizmus vagy akár natura interregnum: A tél már szedelődzködött a végtelenbe, de a tavasz még egyetlen gyermekként bukácsolt a kertek alatt. A kopaszodó állú és fejű salabakter télapó még visszasettenkedett városkánkba, rekedt megszakításokkal óg-mógott, füttyentéseivel leparancsolta a hegyekből a nemerét, hogy lankadó erővel és fáradt dühvel jégvárját vonjon az utcákat övező tócsákra, vértelen ujjaival kaparászta a házak falait, ablakait, vackaikra kényszerítette az ólálkodó négy lábúakat, szaporára készítette a későn hazatérőket és korán indulókat megcsipkedve arcukat, kezüket. Különösen hajnal táján volt tapasztalható sertepertelése, mikor reménytelen, de dacos utóvédharcba bocsátkozott a pirkadattal; ilyenkor a légszavargó hátára kapta a tél generálist, végigszáguldoztak a városka utcáin, csizmájukba kényszerítették a hőmérők higanyszálát, zúzmarát leheltek az ajtókapuk kilincseire, az ablakokra, a háztetőkre...

A szemtanú, a karcsú éjjeliőr sápadozott, apródjai, az apró éji lámpások meg hunyorogtak, látván a maródi kettős rosszmájú próbálkozásait.

– Keljél, kisfiam! – hallottam a messzeségből édesanyám sajnálkozással teli, ám határozott hangját. – Öltözz, egyél, és indulj!

Nehezemre esett a korai kelés, de nem panaszkodtam, mert már az este büszkeségtudattal feküdtem le: Úgy éreztem, kellek, feladatot bíztak rám, és ezek a gondolatok velem együtt ébredtek. Még indultában kellett, hogy sorba álljak kenyérért, azaz váltanom kellett nagyanyámat, aki már órák óta ott várakozott a „kenyeres” előtt.

Kétnaponként indult így a nap: hol édesanyám, hol nagyanyám volt az első, hogy helyet foglaljon az egyre sokasodók sorában, mert csakis így jutottunk kenyérhez, amit csak minden másnap osztottak a város központjának boltjában. Sem nekünk, sem másnak nem volt lisztje, gabonája, amiből süthetünk volna, mert a háború műtötisztára seperte a padlásokat, a lisztesládákban is az éhhalál szélén szédelegtek az egerek. Volt otthon valami kevéske máléliszt, némi kolompér, de ezekhez – hallottam

beszélgetésükből – nem volt szabad nyúlni, azt kincsként őrizték mindennap hazavárt édesapámnak, akitől úgy két éve kaptuk az utolsó levelet a harctérről, valahonnan Ukrajnából. Azóta nem hallottunk róla, nem jött semmi hír. Egy hazatért bajtársa mondta, hogy biztos fogásba esett, tehát van remény a viszontlátásra.

Ez az állapot volt önértékelésem egyik rugója: Én vagyok az egyedüli férfi a családban nagyanyám és édesanyám mellett, azaz ott volt még a nagynéném, aki a hátsó szobában lakott, de szegénykére nem lehetett számítani, mert évek óta bénán feküdt. Tegnap este hatványozódott felelősségem tudata, mert úgy döntöttek, már felnőtt vagyok, mehetek másnap, azaz ma reggel, kenyérért.

– Indulj, kisfiam! – szorított magához édesanyám, miután ettem a tegnapról megmaradt, felsütött tokányból, és amúgy téliesen felöltöztem. – Siess, hogy meg ne fázz. Ha katonákat láatsz, húzódj a kapualjba, míg elmennek, ne állj szóba senkivel.

Feleslegesnek bizonyult a nógatás, mert a metsző hideg megfuttatott, úgyhogy néhány perc teltevel – nem laktunk messze a központtól – már a kenyeres közelében voltam. Nem is lehetett volna eltéveszteni a boltot, tudtam hol van, no meg ott kígyózott előtte a sor: lehetek már vagy húszan, mind-mind ismerős emberek, ott álltak kisebb csoportokban, vagy éppen ültek, támaszkodtak a házsorok falainak, egyesek halkán beszélgettek, mások maguk elé meredve hallgattak, az oszladozó homályban egy-egy szentjánosbogár-villanás parázslott.

Szemben a várakozókkal milicista állt, azaz támaszkodott a bolt ajtajának, és arcán a felsőbbrendűsége tudatának jelével bámulta a minden irányból érkezőket.

Azonnal megtaláltam nagymamámat, aki láthatóan már várt.

– Gyere, állj ide a helyemre! Nem fázol? – nézett rám, s valami büntudatfélét véltem felfedezni a tekintetében.

– Nem, nem fádom – válaszoltam, amiben volt némi füllentés, mert bármennyire igyekeztem is szorosabbra húzni a vatelines kabátomat, a hideg beszemtelenkedett alá.

Nagymamám elsietett miután kezembe nyomta a kenyér árát.

– Próbálg meg kérni egy jobbat, ne legyen lapos meg törött! – szolt elmenőben, de ez csak – tudta ő jól – amolyan kívánság volt, mert ott benn nem lehetett válogatni, a kérésre rá se hederítettek, odavetették a pultra a vályogot, fizettél, és mehettél. Nem véletlenül nevezték vályognak azt a kenyérféleséget, mert kockás volt, erősen barna, inkább fekete, a héja örök haragban volt a belével, mert minduntalan elvált tőle, töredezett. A bele vizenyős, sárszínű masszava volt, helyenként öblös üregekkel, inkább törni kellett, mint szelni, mert hozzáragadt a késhez, s ha összenyomtuk ujjaink között, olyan lett, mint a gyurma: Nem volt ruganyos, oda tapadt az ujjainkhoz. Tanúi voltunk, hogy mikor plakátokat ragasztottak a kapuinkra, ilyen kenyérbéllel csirizelték oda. Nemezszer találunk benne sületlen mócsingokat, madzagszalakat, egérszékot, de egérfarkat is. Úgyhogy ehető csak akkor volt, ha nagyon éhesek voltunk – azaz naponta –, és ha megpirítottuk a csikótűzhely platniján, ha édesanyám vagy nagyanyám feljavította egy kis fellegzsírral.

A házikenyérnek csak az emlékét hordoztuk magunkban: Naponta láttam a ropogós, pirosra sült, kerekded, hasas, majd szekérkeréknyi asztali áldást. Nekünk, gyerekeknek ünnepnap volt a szombat, a kenyérsütés napja. A család asszonynepe már péntek délután készült a hetente visszatérő eseményre: Szitálták a lisztet, dagasztottak, kelesztettek, szakajtókosarakba mélyesztett, hófehér vászonkendőkre rakták a labdaszerű masszát. Másnap, kora reggel fűteni kezdték az udvaron az eperfa alatt terpeszkedő búbos kemencét, a tüzet szőlővenyigével élesztették és szaporították, majd hosszú fahasábok paraszával hevítették a belvilágát, gyakran egyengetve, terítgetve az izzó paraszt.

Mikor a vetésre került a sor, már mi is ott voltunk a kemence környékén, és nagy élvezettel figyeltük nagymama minden mozdulatát, aki lemosva a vetőlapátot káposztalevelekkel borította, majd begyakorolt mozdulattal ráöntötte a szakajtó tartalmát, és behelyezte a kemencébe, melyből előzőleg kikaparta a már megfeketedett paraszt.

Legalább tíz-tizenkét vetést végzett, mert nemcsak a magunk részére, de a rokonoknak, a jó szomszédoknak is sütött – ez volt a szokás. Mikor már mindegyik dagasztottat elnyelte a

búbos tátongó szája, egy fogós pléhfedővel elrekesztette, majd időközönként fel-feltárta a kemencét, belenyúlt a hosszú piszkafával, megforgatta a sülendőket tengelyük körül, majd újra lezárta a nyílást. Mi, gyerekek, a jó szomszédok és a rokonok folytatói izgalommal vártuk a végkifejletet, a számunkra leginkább várt eseményt: Amikor már pirulni kezdett az érő kenyerek héja, nagymama hozta a madárkakat – ezt nekünk, gyerekeknek sütötte, ami nem volt más, mint egy, a gyúrótáblán hosszú copfra emlékeztető, kigyúrt vastag tészadarab, amit összefont: Lett tojásnagyságú feje, karcsú, hosszú dereka, ami terpeszkedő lábokban végződött – tényleg olyan lett, mint a hátán pihenő madár, végül két darabocska szent nyomot a fejébe szemek gyanánt.

A sütés vége felé már türelmetlenek lettünk, háborgott a gyomrunk: A megismételhetetlen, egyedi ízű kenyér és a madárkák fogyasztásának izgalommal várt élményét csak hatványozta az udvaron elhatalmasodó, rabul ejtő illatuk és hajnalpírra emlékeztető színük. Ilyenkor elgondolkoztam, és gyakran vitatkoztunk is várakozó társaimmal: Milyen a kenyér íze? Kevéske tapasztalatunk volt, már csak korunknál fogva is, de tudat alatt mindent – egy új illatot, ízt, formát – a már ismerthez hasonlítottunk: hogy ez olyan, mint, ez akkora, mint. De a kenyér, a frissen kisült kenyér illatát nem tudtuk semmihez sem hasonlítani, nem találunk a világunkban etalont, amihez viszonyíthattunk volna – abban maradtunk, hogy a kenyérnek kenyér az íze, az illata. Ajzottan vártuk, hogy pukkanjon ki sülés közben a kenyér vastagodó héja, mert ennek az ellendruknak tetten érhető eredménye lett: a kenyér fara, öklömnyi kidudorodás a kenyér szélén, amelynek nem volt héja, puha és rücskös volt, amolyan átmeneti állapot a külső borítás és a belső tartalom között. Egyetlen mozdulattal le lehetett törni, rágása nem vette igénybe a rágóizmokat, és az íze is a kettő keveréke volt.

S ha lehet még fokozni az élvezetet: egy jókora karéj kenyér, a madárka, a farafriessen fejt, habzó tej kíséretében, de a többnapos kenyér, mely ott lapult az oldalházbán a lenvásznú terítő alatt, megnyergelve házikolbásszal vagy ösztövéres szalonnával, de akár disznózsírral megkenve, az élvezetek netovábbja volt.

Kimondhatatlanul jólesett kirándulni ezeknek az érzéseknek a világába, így a várakozás

nem tűnt kibírhatatlannak. Mozgolódás vette kezdetét a sorban, az emberek helyezkedni kezdtek – közeledett a kenyereszekér. Mikor a páralepellel borított lovak megálltak a járda szélén, a boltajtó előtt, a milicista odaintett két férfit, szólt nekik, és ők látható igyekezettel, nagyokat lehelve tenyerükbe, hordani kezdték a vályogokat a boltba. Ez szerencsés és főleg hasznos feladat volt, mert elsőként megkapták az adagjukat, és máris mehettek haza.

A rend őre intett: Kettesével lehetett bemenni a boltba, míg mi lassan araszoltunk az ajtóhoz.

Végre én is odaértem a bejárati ajtóhoz, s már-már csendre intve biztattam rakoncátlanodó korgó gyomromat, mikor a hőrihorgas milicista rám förmedt:

– Te mit keresel itt? Hogy kerültél a sorba? Biztos befurakodtál!

– Nem, nem furakodtam... nagymama állt itt, én a helyére álltam.

– Még hazudik is a kis taknyos! Na, mars ki a sorból! – s hogy megerősítse igazát és parancsát, tolt is egyet a vállamon.

Ki kellett állnom. Percekig cövekeltem tanácstalanságomban, és nagyon szerencsétlennek éreztem magam. Sírni szerettem volna, de cseperedő büszkeségem meggátolt.

Végigaraszoltam a már nagyon hosszú sor mellett, és a végére álltam azzal a daccal, hogy csak azért is kenyérrel térek haza. Nem volt szerencsém, mert lehettem vagy tizedik az ajtó előtt, mikor a milicista lehúzta a redőnyt:

– Mehetnek haza, mára nincs több kenyér!

Nagyon fájt, és szégyelltem magam. Két napig nem ettünk kenyeret, édesanyám előhozott néhány szem burgonyát a kamrából, felszeletelte. Kisütötte a platnin – azt ettük.

DR. SZÖLLŐSY TIBOR

Oszkár és Írisz

A villamos átható zörgéssel vette birtokba a környező füleket. A különös, hadészi lárma domesztikációs istencsapásként sújtott boldogboldogtalant, ám ennyi. A délutáni nap vérző akkordokban búcsúzott aznapi áldozataitól, akik vélt sikerek és kudarcok ingoványán lépdelték át a nekik szabott idő megható percein. Oszkár pedig puha kalapban, leomló hajfürtökkel, kezében plüssmackót szorongatva ült az inkriminált jármű festett deszkáján, lábát keresztbe téve, noha ezt egyes tanárok mint rossz szokást ellenezték, mert elszorítja a lábak vidám, gondtalan keringését, s ezáltal korai öregedéshez vezet, ami ellen már akkor is pasztillák voltak forgalomban.

A plüssmackót – gyermekkori reminiscencia – analitikus orvosa tanácsára vitte magával, hogy korai énjének e bohó fixációját megtanulja nem szégyellni önmaga és mások előtt. A plüssmackó – mondta az analitikus – az anyaöl és a dugószerű *férfitest* szinkrón formációja, így egyazon módon tölti be a védelmező anya és az erős apa szerepét, melyre mindnyájunknak szüksége van.

Oszkár könnyedén lengette gondolatait az általa korlátlan szubjektum porondjának nevezett térben, mely tágas volt és barátságos. A nézők szüntelen tapsa közepette végezte bámulatos mutatványait, melyek titkos referenciacsatornákon nagy biztonsággal ragadtatták el ámuló környezetét. Oszkár ezt természetesnek tartotta, hiszen éppen erre törekedett hajlékony, láncfürtös gondolataival, melyek bár olykor egy kivénhedt artista jutalomjátékára emlékeztettek, mégis megfelelően hangolt csipkés empátia csíráit öntözgették a lelkek szikkadt talajába, az arisztokratikus dekadencia haszontalanságait meghazudtoló bizonyossággal.

Oszkár, az író, önmagát emelte magasba úrfelmutatáskor, és önmaga előtt borult térdre csöngetéskor, hogy álomvilágának folyamatos szédületét semmi ne veszélyeztesse.

A villamos zöld, sárga és piros fényekbe öltözött, ahogyan a szürkülő város felvillanó fényreklámjai belsejébe vetültek, dúsan kínálva a század hökkentő vívmányait, már és még. Szívében ki- és belövellések uralták a terepet, páratlan tűzijátékban, mely írásainak